

Asia C-745/19

**Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 98 artiklan 1 kohdan mukainen
ennakkoratkaisupyynnön tiivistelmä**

Jättämispäivä:

10.10.2019

Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin:

Sofiyski rayonen sad (Sofian piirituomioistuin, Bulgaria)

Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

25.9.2019

Kantajat:

PH

OI

Vastaaja:

Eurobank Bulgaria AD

Kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian kohde

Kahden kuluttajan suorittamien, lainasopimukseen perustuvien vaihtuvien korkojen takaisinmaksua koskeva vaatimus, joka perustuu kuluttajien väitteeseen siitä, että korkojen määrittämisessä käytetty menetelmä oli kohtuuton; toissijaisesti vaaditaan korkojen takaisinmaksua osittain.

Ennakkoratkaisupyynnön kohde ja oikeusperusta

Direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan tulkinta, joka koskee kuluttajien kanssa tehdyn sopimuksen mahdollisesti kohtuuttomien ehtojen soveltamatta jättämisen seurauksia sopimuksen niihin osiin, joihin väitetty kohtuuttomuus ei suoraan vaikuta.

Ennakkoratkaisukysymykset

1. Voiko kansallinen tuomioistuin lähteä siitä, että sopimuksen perusteella maksettava korko on määritetty tietyn suuruiseksi lainan nostohetkellä (huolimatta siitä, että alkuperäisessä sopimuksessa oli sovittu toisin), jos käy ilmi, että elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen lainasopimuksen ehto korkokannan yksipuolisesta muuttamisesta on kohtuuton?
2. Jos ensimmäiseen kysymykseen vastataan kieltävästi: Voiko kansallinen tuomioistuin ylittää tuomita korkoja maksettavaksi, jos kyse on kohtuuttomasta ehdosta, jolla sopimuksen mukainen vaihtuva korkokanta määritetään soveltaen menetelmää, joka ei ole lainmukainen?
3. Vaikuttaako kahteen ensimmäiseen kysymykseen annettavaan vastaukseen se, että kuluttaja on takaisinmaksun kuluessa hyväksynyt sellaisen menetelmän soveltamisen korkokannan määrittämiseen, joka ei sisällä kohtuuttomia ehtoja?

Unionin oikeussäännöt ja oikeuskäytäntö, joihin on viitattu

Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY (EYVL L 95, 21.4.1993, s. 29) 6 artiklan 1 kohta.

Unionin tuomioistuimen tuomio 14.6.2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, 65 kohta).

Unionin tuomioistuimen tuomio 30.5.2013, Asbeek Brusse ja de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341).

Kansallinen lainsäädäntö, johon on viitattu

Laki velkasuhteista ja sopimuksista (Zakon za zadalzhenyata i dogovorite, jäljempänä ZZD)

ZZD:n 26 §:n 4 momentin mukaan sopimuksen yksittäisten osien pätemättömyys ei johda koko sopimuksen pätemättömyyteen, jos tällaiset osat voidaan korvata suoraan lain nojalla sitovilla säännöksillä tai jos voidaan olettaa, että oikeustoimi olisi syntynyt myös ilman sen pätemättömiä osia.

ZZD:n 365 §:n mukaan osapuolet voivat ratkaista syntyneen oikeusriidan tekemällä sovinnon tai estää oikeusriidan syntymisen tekemällä keskinäisiä myönnytyksiä; ZZD:n 366 §:n mukaan sopimus, jonka tekeminen on lain mukaan kiellettyä, on pätemätön silloinkin, kun osapuolet olivat yksimielisiä sopimuksen pätemättömyydestä.

Kuluttajansuojalaki (Zakon za zashtita na potrebitelite, jäljempänä ZZP, joka tuli voimaan 10.5.2006)

146 § (1) Sopimusten kohtuuttomat ehdot ovat pätemättömiä, paitsi jos niistä on neuvoteltu yksilöllisesti.

(3) Se, että yksittäiset ehdot on neuvoteltu yksilöllisesti, ei sulje pois tämän luvun soveltamista sopimuksen muihin osiin.

(5) Kuluttajasopimuksen kohtuuttomat ehdot eivät johda sopimuksen pätemättömyyteen, jos sopimus voi olla voimassa myös ilman näitä ehtoja.

147 § (1) kuluttajille tarjottavien sopimusten ehdot on laadittava selkeästi ja täsmällisesti.

(2) Jos yksittäisen ehdon merkitys on epäselvä, sovelletaan kuluttajan kannalta edullista tulkintaa.

Kulutusluottolaki (Zakon za zashtita na potrebitelite, jäljempänä ZPK, joka tuli voimaan 1.5.2010)

Kulutusluottolaissa säädetään tietyistä kulutusluottosopimusten pätevyyden edellytyksistä, joihin kuuluu heinäkuusta 2014 lukien myös luotonantajan käyttämän viitekoron vahvistamismenetelmä. Lain siirtymä- ja loppusäännösten 5 §:n mukaan näitä säännöksiä ei kuitenkaan sovelleta ennen sen voimaantuloa tehtyihin kulutusluottosopimuksiin.

Siviiliprosessilaki (Grazhdanski protsesualen kodeks)

Siviiliprosessilain 280 §:n mukaan muutoksenhakutuomioista, joissa tuomioistuimen ratkaisu on vastoin Varhoven kasatsionen sadin (Bulgarian ylin tuomioistuin) tulkintaratkaisuja, sen oikeuskäytäntöä tai unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, voidaan tehdä kassaatiovalitus Varhoven kasatsionen sadiin. Varhoven kasatsionen sad ratkaisee asian säännönmukaisesti itse ja palauttaa asian alemman tuomioistuimen käsiteltäväksi vain, jos prosessioikeudelliset toimet ovat tarpeen. Jos asia palautetaan, oikeudenkäynti alkaa ratkaisun kumoamiseen johtaneesta lainvastaisesta toimesta. Varhoven kasatsionen sadin määräykset lakien soveltamisesta ja tulkinnasta sitovat tuomioistuinta, jonka käsiteltäväksi asia on palautettu.

Varhoven kasatsionen sad katsoi ratkaisussaan nro 92/9.9.2019, että vaikka pankkilainasopimuksessa oleva ehto, jonka mukaan luoton myöntävällä pankilla on oikeus yksipuolisesti muuttaa lainan korkokantaa sen soveltaman sisäisen peruskorkokannan muuttuessa, on ZZP:n 146 §:n 1 momentin nojalla pätemätön, tämä pätemättömyys ei merkitse sitä, että samaan sopimusehtoon sisältyvä ehto sellaisen koron maksamisesta, joka muodostuu sopimuksen allekirjoitushetkellä tarkalleen (prosentti-)lukuna ilmoitetusta pankin sisäisestä peruskorkokannasta ja siihen lisätystä sopimusperusteisesta marginaalista, olisi pätemätön.

Samoin päätöksessä nro 198/18.1.2019 – samankaltaisessa tilanteessa, jossa lainasopimuksen ehdossa täsmennettiin vaihtuva korkokanta, joka koostuu

kahdesta osasta eli kiinteästä ja muuttuvasta osasta, ja vaihtuva korko määritettiin pankin sisäisten sääntöjen mukaan ja korkokannan suuruus ilmoitettiin konkreettisesti sopimuksetekohetkellä kiinteän luvun muodossa – Varhoven kasatsionen sad katsoi, ettei korkokannan yksipuolinen muuttaminen pankin vaatimuksesta ollut sallittua. Nyt käsiteltävässä asiassa Varhoven kasatsionen sad kuitenkin palautti asian muutoksenhakutuomioistuimeen (toinen oikeusaste), koska se katsoi, että uudelleen neuvoteltaessa on vahvistettava sopimuksen perusteella maksettavien erien suuruus soveltaen kiinteää, sopimusehdossa lukuna ilmoitettua korkokantaa.

Lyhyt kuvaus tosiseikoista ja menettelystä

- 1 Kantajat tekivät 16.10.2007 vastaajan kanssa talon rakentamista varten 45 000 euron määräisen lainasopimuksen, joka mukaan laina oli tarkoitus nostaa kahdessa erässä ja maksaa takaisin 252 yhtä suuressa kuukausierässä.
- 2 Sopimuksen mukaan kantajien tuli maksaa vuotuista korkoa, jonka määrä oli vastaajan tämäntyyppisille lainoille asettama peruskorkokanta vähennettynä 0,15 prosenttiyksiköllä. Sopimuksetekohetkellä peruskorkokanta oli 6,35 prosenttia. Sopimuksessa täsmennettiin nimenomaisesti, ettei pankin peruskorkokanta ole neuvoteltavissa ja että sen muutokset sitovat osapuolia välittömin vaikutuksin.
- 3 Pankin sisäisten sääntöjen mukaan peruskorkokannan vahvistaa erityinen osasto, tarkemmin sanottuna varojen ja velkojen hallinnoinnista vastaava komitea (jäljempänä komitea). Sisäisissä säännöissä ei ole tarkkaa koron laskentakaavaa, vaan niissä ainoastaan kuvataan sen laskennassa huomioon otettavia tekijöitä niiden painotusta määrittelemättä.
- 4 Komitea 24.5.2008, 24.7.2008, 16.10.2008, 24.6.2011 ja 24.10.2012 tekemien päätösten johdosta kantajan lainan korkokanta muuttui siten, että sen määrä oli 6,55 prosenttia, 7,05 prosenttia, 7,8 prosenttia, 8,05 prosenttia ja 7,8 prosenttia. Vuodesta 2012 lähtien kantajat maksoivat joitakin erinä myöhässä.
- 5 Osapuolet tekivät 1.12.2014 täydentävän sopimuksen lainasopimuksen muuttamisesta. Siinä vahvistettiin pankin laskelmien mukaan määrä, jonka kantajat olivat velkaa, ja todettiin, että korkokanta laskettaisiin vastedes viitekorkona käytettävän kuuden kuukauden euriborkoron ja kiinteän marginaalin summana. Vastaavasti 26.5.2015 ja 24.2.2017 tehtiin vielä kaksi muuta sopimusta.

Pääasian asianosaisten keskeiset perustelut

- 6 Kantajat katsovat, ettei heillä ollut velvollisuutta korkojen maksamiseen 2.5.2012 ja 2.12.2014 väliseltä ajalta, koska niiden määrittämiseen sovellettu ehto oli kohtuuton, ja vaativat sen vuoksi korkojen takaisinmaksua.

- 7 Heille tulisi palauttaa kaikki kyseisenä ajanjaksona maksetut luottokorot. He perustelevat vaatimustaan sillä, että pankin käyttämä menetelmä korkokannan määrittämiseksi oli kohtuuton. Näin ollen sopimuksen mukaista korkoa koskeva ehto on kokonaisuudessaan tehoton, eikä lainasta ole maksettava korkoa.
- 8 Toissijaisesti he vaativat sen summan takaisinmaksua, joka saadaan soveltamalla alkuperäistä, sopimuksessa kuvattua korkokantaa heidän lainaansa. Tältä osin he tukeutuvat Bulgarian oikeuskäytännössä vallitsevaan näkemykseen, jonka mukaan silloin, kun sopimuksen mukainen vaihtuvan koron määrittämistapa on laiton, mutta sopimuksessa mainitaan koron suuruus nimenomaisesti luvun muodossa lainan nostohetkellä, sovelletaan kyseistä sopimuksessa lukuna mainittua korkokantaa koko sopimuksen ajaksi vahvistettuna korkona.
- 9 Vastaaja väittää, että näistä ehdoista on neuvoteltu yksilöllisesti (kysymys, joka kansallisen tuomioistuimen on ratkaistava oikeudenkäynnissä). Vastaaja esittää toissijaisesti, etteivät ehdot ole kohtuuttomia.

Lyhyt esitys ennakkoratkaisupyynnön perusteluista

- 10 Esillä olevassa asiassa korkokannan muuttamista koskeva ehto voi olla muutosten edellytysten osalta kohtuuton, mutta sitä ei voida pitää kohtuuttomana siltä osin kuin on kyse korkokannan määrittämisestä sopimuksentekohetkellä. Jos ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin noudattaisi oikeuskäytännössä vallitsevaa näkemystä ja vahvistaisi luottosopimukseen sovellettavan kiinteän korkokannan, tämä määräys korvaisi nimenomaisesti vaihtuvasta korkokannasta sopineiden osapuolten tahdon. Osapuolten tahdon korvaamisen jollakin muulla ratkaisulla voitaisiin tulkita loukkaavan kuluttajan oikeuksia.
- 11 Asiaan liittyy kahden tunnustetun unionin oikeuden periaatteen välinen ristiriita. Yhtäältä tuomioistuimen on direktiivin 93/13/6 artiklan 1 kohdan mukaan jätettävä sopimus voimaan niiltä osiltaan, joihin kohtuuttomat ehdot eivät vaikuta. Tällä säännöksellä taataan osapuolten sopimusvapaus. Toisaalta tuomiossa Banco espanol de Crédito (C-618/10) ja tuomiossa Asbeek Brusse ja de Man Garabito (C-488/11) unionin tuomioistuin katsoo, että kansallisen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta kuluttajalle epäedullisia ehtoja ja siten korvattava osapuolten oikeuksien muodollinen tasapaino todellisella tasapainolla.
- 12 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, joka koskee vaihtuvakorkoisia lainasopimuksia, on tarpeen täsmentää. Ongelma syntyy, kun korkokanta koostuu kahdesta tekijästä eli kiinteästä ja muuttuvasta osasta, ja kun muuttuva osa ei ole yleisesti sovellettava pörssi-indeksi, vaan sen vahvistaa lainanantaja useiden tekijöiden yhteisvaikutuksen perusteella. Näissä tapauksissa, joissa muuttuva osa ei perustu konkreettiseen kaavaan eikä objektiivisten tekijöiden selkeästi painotettuun kokonaisuuteen, sopimukseen perustuva korkokanta ei ole oikeudenmukaisuusvaatimusten mukainen.

- 13 Kysymys koskee sitä, miltä osin osapuolten tahdon korvaaminen on sallittua edellä mainittujen periaatteiden nojalla ja miten sen raja määritellään.
- 14 Lisäksi on tutkittava, onko sallittua, että kuluttaja hyväksyy mahdollisesti kohtuuttoman ehdon vaikutuksen siinä yhteydessä, kun hän myöhemmin sopii elinkeinonharjoittajan kanssa sopimuksen muuttamisesta lakia vastaavaksi, sekä vastattava tässä yhteydessä kysymykseen siitä, johtaako tällainen yksilöllinen sopimus siihen, ettei tuomioistuimella ole velvollisuutta vapauttaa kuluttajaa sidonnaisuudesta alun perin hyväksymäänsä kohtuuttomaan ehtoon, jos kuluttaja on antanut suostumuksensa ehdon vaikutukselle yksilöllisissä neuvotteluissa kyseisen elinkeinonharjoittajan kanssa, jonka kanssa tehtiin pätevä sopimus, johon ei sisältynyt kohtuuttomia ehtoja.
- 15 Kun kyse on sopimuksen muuttamisesta tällä tavoin, osapuolet sopivat yleensä kahdesta seikasta: siihen mennessä syntyneen velvoitteen määrästä (johon mahdollisesti kohtuuton ehto vaikuttaa) ja uudesta menettelytavasta lainasta johtuvien velvoitteiden määrittämiseksi (joiden osalta käsiteltävässä asiassa ei ole vedottu kohtuuttomiin ehtoihin). On kysyttävä, vaikuttaako (velan määrän vahvistamista koskevan) sopimuksen pätemättömyys muiden (koron laskentaa varten sovitun uuden laskentamenetelmän määrittämistä) koskevan sopimuksen pätemättömyyteen.
- 16 Kysymykseen korkojen määrittämistavasta on neljä mahdollista ratkaisua tilanteessa, jossa alkuperäinen sopimus vaihtuvasta korosta oli kohtuuton.
- 17 Ensinnäkin olisi mahdollista, että tuomioistuin muuttaisi koron kiinteäksi koroksi. Tällainen ratkaisu on kuitenkin kuluttajan nimenomaisen tahdon kanssa ristiriidassa. Ainoa mahdollisuus, jossa kuluttaja voisi hyötyä markkinoiden edullisemmasta korkotasosta, olisi se, että kuluttaja maksaisi lainan takaisin ennenaikaisesti ja hankkisi rahoituksen toiselta yritykseltä. Tähän ratkaisuun liittyy se vaara, että elinkeinonharjoittajana toimiva luotonantaja voisi pyrkiä käyttämään koron muuttamista koskevia kohtuuttomia ehtoja, koska kuluttajat, jotka eivät pidä kiinni oikeuksistaan, päätyisivät maksamaan korkeampia korkoja, kun taas kuluttajille, jotka vetoavat kohtuuttomiin ehtoihin, jäisi velvollisuus maksaa korot vähintään sopimuksessa alun perin mainitun korkokannan mukaisesti. Tällöin elinkeinonharjoittajalle koitua voitto olisi turvattu.
- 18 Toiseksi olisi mahdollista olettaa, että kuluttaja jäisi sidotuksi ainoastaan koron kiinteän osan maksamiseen, jos menetelmä vaihtuvan koron muuttamiseksi perustuu kohtuuttomiin ehtoihin. Tämä vaihtoehto vastaa osapuolten tahtoa ja on lähimpänä tuomiossa Banco espanol de Crédito (C-618/10) ja tuomiossa Asbeek Brusse ja de Man Garabito (C-488/11) vahvistettuja perusteita: Tuomioistuin ei korvaa osapuolten tahtoa, vaan jättää pois osan, jota mahdollinen kohtuuttomuus koskee. Tämä ratkaisu on hyväksyttävä siltä osin kuin laittomasti toimivalle lainanantajalle koituu sen johdosta seuraamuksia. Sen toimeenpano ei kuitenkaan ole mahdollista, jos koron kiinteä osa on negatiivinen, kuten nyt esillä olevassa asiassa (-0,15 prosenttia).

- 19 Kolmanneksi olisi mahdollista lähteä siitä, ettei kuluttaja ole velvollinen maksamaan korkoa lainkaan, jos vaihtuva korko on määritelty kuvatulla tavalla kohtuuttomaan ehtoon perustuen. Tämä ratkaisu on vilpillisesti toimivan elinkeinonharjoittajan kannalta pelottavin. Toisaalta se muuntaa lainasopimuksen keinoksi saada rahoitusta ilman kuluja. Tässä ratkaisuvaihtoehdossa ongelmallinen on tuomioistuimen mahdollisuus vapauttaa tietyt henkilöt sitoumuksistaan, jos tämäntyyppisten ehtojen pätemättömäksi julistamisessa mennään liian pitkälle.
- 20 Neljänneksi on mahdollista, että kansallinen tuomioistuin korvaa muuttuvaa korkokantaa koskevan kohtuuttoman ehdon jollakin korkoindeksillä, kuten lakisääteisillä koroilla, tai markkinakorolla, joka keskimäärin maksetaan määrältään, vakuudeltaan ja takaisinmaksuajaltaan vastaavasta lainasta. Tämä lähestymistapa ei millään tavoin ota huomioon asianosaisten tahtoa, ja sitä sovellettaessa tuomioistuimen tahto tulee asianosaisten tahdon sijaan.
- 21 Mitä tulee kohtuuttomia ehtoja sisältävän kuluttajasopimuksen myöhemmän muuttamisen seurauksiin, ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin lähtee myös siitä, että useat ratkaisut ovat mahdollisia.
- 22 Ensinnäkin on ajateltavissa ratkaisu, jossa osapuolten kesken sovittu kohtuuttoman ehdon korvaaminen tulevaisuutta koskevin vaikutuksin ehdolla, joka ei ole kohtuuton, ei vaikuta sopimuksen pätemättömyyteen sopimuksen puutteellisen osan suhteen, jota kohtuuttomuus on rasittanut. Tässä ratkaisussa kuluttaja ei olisi sidottu hänen hyväkseen muutettuun sopimukseen, mikäli kyseinen muutos asettaa hänet epäedullisempaan asemaan verrattuna tilanteeseen, jossa kohtuuttomalla ehdolla ei olisi missään vaiheessa sopimuksen voimassaoloaikana ollut vaikutuksia häneen. Tämä ratkaisu vahvistaa kohtuuttomien ehtojen luonnetta oikeudellisena instituutiona, jonka käytöstä aiheutuu seuraamuksia. Tällaisen säännön käyttöönotto saisi toisaalta elinkeinonharjoittajat pidättymään kuluttajien aseman parantamisesta vapaaehtoisesti ja loisi edellytyksiä tuomioistuimessa käsiteltävien riitojen lisääntymiselle.
- 23 Toiseksi on ajateltavissa, että kohtuuttomia ehtoja sisältävän sopimuksen muuttaminen siten, että kuluttaja ilmoittaa olevansa valmis hyväksymään tietyt sopimuksesta johtuvat seuraukset vastineena siitä, että sopimus saatetaan laissa olevien vaatimusten mukaiseksi, poistaa kuluttajan kannalta epäedulliset seuraukset kokonaisuudessaan. Tämä ratkaisu vastaisi sääntöä, jonka mukaan sopimuksen ehdot, joista on neuvoteltu erikseen, eivät koskaan ole kohtuuttomia, sekä tahdon autonomian periaatetta. Se saattaisi kuitenkin heikommassa tiedollisessa asemassa olevan osapuolen tilanteeseen, jossa se voisi peruuttamattomasti heikentää omia etujaan. Sen sijaan olisi perusteltua hyväksyä, että sopimuksen korjaaminen tällä tavoin olisi mahdollista, jos kuluttaja nimenomaisesti ilmoittaa olevansa tietoinen kohtuuttomasta ehdosta.

- 24 Kolmanneksi kohtuuttomien sopimusehtojen muuttamiseen liittyvän sopimusmuutoksen vaikutus voitaisiin pitää voimassa, tosin vain osittain. Tässä tapauksessa kansallisen tuomioistuimen olisi vahvistettava, mikä vaikutus sopimuksella olisi ollut ilman kohtuuttomia ehtoja aikana ennen sen muuttamista. Lain mukaisen muutossopimuksen tekopäivästä lukien on kuitenkin sovellettava osapuolten tahtoa, edellyttäen ettei tahdonmuodostuksessa ole ollut puutteita. Tämä lähestymistapa on tasapainoinen ja suojaa sekä osapuolten tahtoa että kuluttajan etua. Se ei kuitenkaan olisi toteutettavissa, jos katsottaisiin, ettei kuluttaja ole velvollinen maksamaan lainkaan korkoa siltä osin kuin alkuperäinen lainasopimus sisälsi muuttuvan korkokannan määrittämistä koskevia kohtuuttomia ehtoja.

TYÖASIAKIRJA